

Economie

[Help](#) [Archief](#) [Print](#) [E-mail](#) zaterdag 05 november 2005

REPORTAGE. Geld maakt niet gelukkig

Een uitweg uit de ratrace

Richard Layard: „Het streven naar status levert geen enkele gelukswinst op.”

In vijftig jaar is ons inkomen verdubbeld. Toch zijn we niet gelukkiger geworden. „We hebben niet meer koopkracht, maar meer bruto binnenlands geluk nodig”, vindt de econoom Richard Layard.

JA, zegt Richard Layard, in de boekhandel is hij zijn boek al in het rek 'Spiritualiteit' tegengekomen. Hoe kan het anders met een titel als *Happiness* ? De Nederlandse vertaling doet er nog een schep bovenop: *Waarom zijn we niet gelukkig?* schreeuwt het omslag. Voor alle duidelijkheid: Richard Layard (71) is geen new age-goeroe, maar hoogleraar aan de London School of Economics. Hij adviseerde de Britse premier Blair over werkloosheid en zit voor Labour in het House of Lords. „Geluk geen politiek thema?” zegt Layard op auteursbezoek in Amsterdam. „Als het streven naar een gelukkige samenleving niet boven aan de politieke agenda staat, wat is dan de zin van politiek?”

Traditionele economen stellen geluk gelijk met het verwerven van meer koopkracht. Maar dat klopt overduidelijk niet. In het Westen zijn we deze dagen veel rijker dan vorige generaties. We hebben meer auto's, vakanties, leukere banen en een betere gezondheid. Maar hoewel ons inkomen in vijftig jaar meer dan verdubbeld is, wijst niets erop dat we gelukkiger zijn. Integendeel, zowat overal nemen depressie, echtscheiding, zelfmoord en misdaad toe.

Hoe kun je dat onthutsende feit verklaren? Er is de gewenning, uiteraard: voorbij een zeker niveau worden mensen hun betere levensstandaard heel snel gewoon. Binnen een jaar blijkt veertig procent van de gelukswinst van een loonsopslag al afgekalfd. Maar een

veel belangrijker verklaring waarom rijkdom niet iedereen automatisch gelukkiger maakt, is dat we onszelf vergelijken met de burens. Onderzoekers gaven studenten van Harvard ooit de keuze: 50.000 euro per jaar verdienen terwijl anderen de helft krijgen, of 100.000 euro terwijl anderen twee keer zoveel verdienen. De meerderheid koos het eerste. Ze waren blij met minder, als ze maar meer verdienden dan de rest.

„In rijke landen maken mensen zich veeleer druk over het relatieve inkomen", zegt Richard Layard. „Het is de jacht op status: ik heb minder plezier aan mijn BMW als de buurman met een Mercedes voorrijdt. Als ik vervolgens een nog grotere Mercedes koop, is buurman heel wat minder opgetogen over de zijne. Mensen werken zich uit de naad om meer te kunnen uitgeven, maar die inspanningen lonen nauwelijks. Als iedereen hetzelfde doet, wordt niemand gelukkiger. Het is een *zero sum game*."

Meer werken dreigt mensen zelfs minder gelukkig te maken, want dat gaat ten koste van hun vrije tijd. En anders dan met inkomen, meten we de waarde daarvan niet af aan anderen. Dezelfde groep Harvard-studenten kreeg de keuze voorgelegd: wil je twee weken vrijaf, terwijl de rest maar één week vrij krijgt, of vier weken terwijl de rest acht weken vrijaf heeft? De meerderheid koos vier weken. „Wat bewijst dat vrije tijd voor ons een absolute waarde heeft, geld niet", zegt Layard. „Mensen leven niet om te werken."

Wat draagt het meest bij tot menselijk geluk? Zodra je genoeg geld hebt om comfortabel te leven, nemen andere waarden de overhand, toont onderzoek zoals de World Values Survey: een goed huwelijk, een leuke baan, vertrouwen in de medemens en in de overheid. „En daar loopt het vandaag in het Westen fout", meent Layard. „Gezondheid, inkomen en de kwaliteit van ons werk zijn de afgelopen vijftig jaar sterk verbeterd. Maar dat gebeurde ten koste van andere geluksfactoren: familieverhoudingen, sociale samenhang en veiligheid, de plaats die onzelfzuchtige waarden innemen in ons bestaan."

Vergeleken met 1950 zien we in het Westen vandaag veel meer eenoudergezinnen, stress, depressie en gevoelens van onveiligheid. Het zijn tekenen van een uit de hand gelopen jacht op geldgewin die het doel - een gelukkige samenleving - volledig voorbijgeschoten is. „Economisten stellen de Verenigde Staten graag als voorbeeld", zegt Layard. „Nergens anders is het bbp per inwoner zo hoog. Amerikanen werken 15 procent meer dan Europeanen, maar zijn ze daarom ook gelukkiger? Nergens anders vind je zoveel echtscheidingen en zulke hoge misdaadcijfers. Ik zou onze Europese politici dan ook willen afraden zich al te zeer te verkijken op het Amerikaanse model. Vrije tijd is het beste in het leven."

In zijn boek formuleert de Britse professor een rist ideeën voor een nieuwe economische politiek, niet gericht op het bbp, maar op het bruto binnenlands geluk. Heel wat heilige huisjes van de liberale economie sneuvelen. Een bloemlezing:

BELASTINGEN ZIJN GOED. Liberale economen zien belastingen als marktverstoring: ze verminderen de prikkel om hard te werken. „Dat is juist goed", zegt

Layard. „Zo wordt de ratrace om relatieve rijkdom afgeremd en krijgen we een gezondere verhouding tussen werken en vrije tijd. Het streven naar status levert maatschappelijk gezien geen enkele gelukswinst op. Ontmoediging is dan ook gewenst." Daartoe vindt Layard een belastingpeil van zestig procent (directe en indirecte belastingen, plus sociale bijdragen) het doeltreffendst. De meeste West-Europese landen halen dat, de Verenigde Staten doen het met veel minder. En zelfs dan wil president Bush de belastingen nog meer verlagen. „Mijn vraag aan Bush is: wilt u alle Amerikaanse gezinnen kapotmaken?"

GELIJKHEID MAAKT GELUKKIGER. Het principe van het grootste geluk is van nature op de hand van de arme. Een extra euro betekent veel meer voor de arme dan voor de rijke. Als je geld overmaakt via belastingen van rijk naar arm, zal de arme meer geluk winnen dan de rijke opgeeft en het gemiddelde geluksniveau in de samenleving stijgt. „Een samenleving is gelukkiger naarmate de inkomensverdeling gelijkmatiger is", zegt Layard. Volgens de World Data Base of Happiness is Denemarken met zijn recordbelastingen het gelukkigste land ter wereld, voor Malta en Zwitserland. De Verenigde Staten staan niet eens in de top-tien.

MOETEN MEER EUROPEANEN ONDERNEMERS WORDEN? Ondernemen is goed voor de economie, dat is zeker, maar mensen nemen ongaarne risico's. Onderzoek toont dat verlies op de geluksschaal dubbel zo zwaar weegt als winst: een investering moet minstens 200 euro opbrengen om het potentiële verlies van 100 euro te compenseren. Daaruit blijkt: de menselijke soort zoekt vooral zekerheid. „Precies daarom hebben een sociale welvaartsstaat uitgebouwd", zegt Layard. „Het kan toch niet de bedoeling zijn dat we ons steeds onzekerder en gestreter gaan voelen naarmate we rijker worden."

FLEXIBILITEIT HEEFT GRENZEN. Als iedereen maximaal flexibel gaat werken, is er geen samenleving meer: wanneer zullen pa en ma hun kinderen nog zien? Ook mobiliteit op de arbeidsmarkt is goed, maar ze leidt al snel tot ontworteling. Sociale samenhang vereist een minimum aan vastigheid, anders daalt het niveau van vertrouwen in de samenleving. „Hoe groter het verloop in mijn buurt, hoe meer kans ik maak om lastigevallen te worden op straat", zegt Layard.

GEEN VERANDERING OM DE VERANDERING. Reorganisatie en verandering zijn heilige dogma's van het bedrijfsleven vandaag, maar te veel is te veel. Als veranderingen op de werkvloer elkaar opvolgen, stapelen de stress en de verlieservaringen zich op en op termijn tast dat de productiviteitswinsten aan. „Elk reorganisatie schaadt het persoonlijk vertrouwen en het gevoel van zekerheid van werknemers", zegt Layard. „Duurzaam beleid is altijd het best."

PRESTATIELOON VERDEELT. Verloning naar verdienste is in de mode.

Beursmakelaars en verkopers zijn er blij mee: hun individuele prestaties zijn objectief te meten. Waar werk vooral groepswork is, heeft prestatieverloning alleen nadelen. Het drijft de rivaliteit tussen medewerkers op, zorgt voor nodeloze spanningen en vermindert het plezier dat iemand heeft door voor eigen voldoening 'een mooie klus' af te leveren. „Zeker in overheidsdiensten is het sop de kool niet waard", zegt Layard. „Hoog opgeschroefde financiële prikkels kunnen makkelijk averechts werken. Als we een betere werkplek willen, moeten we onze kinderen leren dat goed werk afleveren meer bevrediging schenkt dan carrière maken en hogerop komen in het leven."

WERZEKERHEID IS LEVENSBELANGRIJK. Echtscheiding is het grootste ongeluk in een mensenleven, het verlies van je baan komt nauwelijks minder hard aan. Het berooft mensen niet alleen van een inkomen, maar ook van hun sociale identiteit en het gevoel iets zinvols uit te richten in het leven. „Daarom is het zo afschuwelijk dat links zich de jongste decennia zo makkelijk in de situatie van massale werkloosheid in de marge van de welvaartsstaat heeft geschikt", zegt Layard. „Werklozen werden zoetgehouden met een uitkering in plaats van ervoor te zorgen dat ze zo snel mogelijk via bijscholing en beroepsoriëntering een nieuwe plek vonden op de arbeidsmarkt. Dat is een vergissing. Zelfs een slecht betaalde baan is altijd beter dan een uitkering. Ze biedt tenminste een perspectief op beter. Volledige werkgelegenheid moet dan ook het eerste doel zijn van elke overheid die zegt bekommerd te zijn om het geluk van de mensen."

Mensen verkiezen zekerheid boven avontuur. Dat is de reden waarom we in West-Europa miljarden uitgeven aan een sociaal vangnet. Maar dezer dagen klinkt de kritiek van economen steeds luider dat we ons de zekerheid van onze welvaartsstaat niet langer kunnen veroorloven. Als gevolg van de globalisering krijgt de westerse economie nooit geziene concurrentie. Onze industrie dreigt te verdwijnen, we riskeren verslonden te worden door de goedkope Indiërs en Chinezen. Daarom moet iedereen in het Westen de buikriem aanhalen, zeggen de politici.

Paniekzaaij, alleen bedoeld om werknemers de stuipen op het lijf te jagen, vindt Richard Layard die boodschap. „De laatste 25 jaar is in Europa en in de VS helemaal geen terugval in het aantal arbeidsplaatsen te zien. De salarissen blijven stijgen en in West-Europa zijn de winsten van het bedrijfsleven in geen tijden zo hoog geweest. Vanwaar dan al die zwartkijkerij over de toekomst? Het klopt dat onze productiesector onder druk staat, maar dat is allicht slechts een tijdelijk fenomeen. Naarmate de productiviteit in India en China stijgt, zullen ook daar de lonen pijlsnel omhoogschieten. Nieuwe technologieën, verschuivingen in handelspatronen, industrieën in verval: het is niets nieuws in de economische geschiedenis. Tot dusver heeft het Westen zich altijd weten aan te passen. De slechtste reactie is een vertoog van angst: straks kan het alleen maar minder zijn."

Hervormingen zijn uiteraard nodig, maar probleem voor probleem, zonder het bouwwerk van de welvaartsstaat zelf af te breken. Een groot probleem is de hoge werkloosheid in West-Europa, zelfs in tijden van hoogconjunctuur. „We mogen werklozen zich niet laten installeren in de afhankelijkheid”, zegt specialist Layard. „Een uitkering dient om werk te zoeken, niet om te zitten niksen. Geef werklozen extra opleiding, ondersteun hen maximaal bij de zoektocht naar een baan, maar vervolgens hebben ze ook niet meer het recht een werkaanbieding te weigeren. Groot-Brittannië, Denemarken en Nederland hebben die *welfare-to-work*-aanpak met succes toegepast. De werkloosheid is er sterk gedaald. In landen als Frankrijk, Duitsland en België beweegt er jammer genoeg weinig. Daar blijft men nog te veel zweren bij oude gebruiken.”

Vergeleken met de werkloosheid is de vergrijzing van Europa een redelijk simpel probleem. „Als mensen langer leven, moeten de pensioenen omlaag of de pensioenleeftijd omhoog. Dat is gezond verstand. Ik kies voor leefbare pensioenen en langer werken.”

Wat Layard betreft, hebben we in de toekomst niet minder, maar veel meer welvaartsstaat nodig. „Geluk moet een hoofddoel van het politieke beleid worden”, zegt hij. „En de stijgingen van het binnenlands geluk zullen net zo angstvallig geanalyseerd moeten worden als die van het bbp.” Dat bbp zal ook in de toekomst blijven stijgen en de grote discussie in het Westen wordt: gebruiken we die extra rijkdom voor nog meer koopkracht of voor de uitbouw van een samenleving die mensen meer zekerheid en vertrouwen geeft?

„De huidige jacht op zelfrealisatie is een doodlopende weg”, zegt Richard Layard. „De politiek moet van de wereld een vriendelijker plek maken. Geen stormbaan.”

Richard Layard, Waarom zijn we niet gelukkig?, Atlas, Amsterdam